

Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) - 1. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: feltételek és jelöltek

cs, 2014/09/04 - 14:18 -- POPIAAB.PTE@pte.hu

Az Erzsébet Tudományegyetemen (ETE) 1914 és 1950 között összesen tizennyolc hallgatót avattak kitüntetéses (*sub auspiciis Gubernatoris* vagy *sub laurea Almae Matris*) doktorrá. A rendkívül ünnepélyes külsőségek között zajló ceremónia mind a hallgató, mind pedig az egyetem számára igen fontos megtiszteltetés volt, nemcsak az avatandó tanulmányi kiválóságát, hanem az intézmény oktatóinak munkáját is demonstrálta. Négyrészes sorozatunkban a kitüntetéses avatás feltételeit, az ünnepély programját és az Erzsébet Tudományegyetemen jelöltjeit mutatjuk be.

I.

Előzmények: *Sub auspiciis Regis promotio*

A kitüntetéses doktoravatás hagyománya a 17. századig vezethető vissza.^[1] Az ún. *promotio sub auspiciis imperatoris*-t a jezsuiták vezették be, először csak a filozófiai és a teológiai karokon: a nemesi származású, kimagasló tanulmányi eredménnyel és magatartással bíró hallgatók disszertációjukat az uralkodónak ajánlhatták, aki, ha ezt elfogadta, elküldte az avatásra képviselőjét.^[2] Az első ilyen avatásra Grazban 1625-ben, II. Ferdinánd német-római császár uralkodása alatt került sor.^[3] A nagyszombati egyetemen először 1642-ben avattak kitüntetéses doktort: Székhelyi Maylád Miklós azonban nem volt nemes származású, így egy évvel később az uralkodó nemesi kiváltságlevéllel tüntette ki, s új nemesi címerét oklevelére is felfestették.^[4]

Mária Terézia idején már rendszeressé vált, hogy nem nemesi származású kiváló hallgatók is folyamodhattak a császári védnökség alatt történő doktoravatás iránt, sőt az uralkodónő a kitüntetés lehetőségét a jogi karokra is kiterjesztette. Ezt követően II. Ferenc uralkodásától 1888-ig csak jogi karokon avathattak kitüntetéses doktorokat.^[5] A nagyszombati (majd budai és pesti) egyetemen 1642 és 1810 között összesen 12 hallgatót avattak kitüntetéses doktorrá, első jogászként báró Eötvös Ignácot, Eötvös József édesapját 1804-ben.^[6]

A *promotio sub auspiciis Regis* feltételeit azonban csak 1893-tól határozta meg miniszteri rendelet. 1892-ben a budapesti egyetem tanácsa Beóthy Zsolt egyetemi tanár javaslatára felterjesztést intézett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz (VKM) a hagyomány felelevenítése érdekében. A miniszter 1895. április 16-án kelt rendeletével újította fel a *promotio sub auspiciis Regis*-t, s ekkor szabályozták az avatási szertartás menetét is. A király legfelsőbb védnöksége alatt történő avatásra a középiskolai és egyetemi vizsgáin és szigorlatain is kitűnő eredményt elérő hallgatók pályázhattak, de a budapesti egyetem összes hallgatói közül évente csak kettő, a kolozsvári egyetem hallgatói közül pedig csak egy részesülhetett a kitüntetésben, hogy az uralkodó (illetve általában kijelölt képviselője) jelenlétében, egy értékes (Ferenc József alatt gyémántokkal ékesített^[7]) aranygyűrű átadásával avassák doktorrá. 1896 és 1919 között a budapesti tudományegyetemen 53, a kolozsvári tudományegyetemen 28 jelöltet avattak ún. „királygyűrűs” doktorrá (az Erzsébet Tudományegyetemen ilyen avatásra nem került sor).^[8]

A *promotio sub auspiciis Regis* szabályrendelete, 1895. ápr. 16. (PTE EL VIII. 101. b. 53. d. 1233-1933/34.)

Sub auspiciis Gubernatoris promotio

1. A feltételek

A *promotio sub auspiciis Regis* elnevezés 1918-ig volt használatos, ezután a kitüntetéses avatások néhány évig szüneteltek. A hagyományt 1922-ben elevenítették fel, ám az államforma megváltozásával „átmenetileg” *promotio sub auspiciis Gubernatoris* néven. A kormányzó pártfogásával történő avatás csak nevében tért el a korábbi gyakorlattól. 1922-ben az átnevezés kérdéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tudományegyetemek véleményét is kikérte. Bár a pécsi Egyetemi Tanács üdvözölte a hagyomány folytatását, az átnevezéssel nem értett egyet, mondván a kormányzó a gyűré adományozásával „lényegesen súlyosabb jelentőségű közjogi funkciókat végez, mint a magyar király helyettese”, így „közjogilag sérelmes”-nek ítélte az átnevezést, ezért az eredeti avatási szabályzat és elnevezés fenntartását javasolta, ám a minisztérium végül a változtatás mellett döntött.^[9] Az 1922. június 24-én kiadott szabályrendelet a következőképp szabályozta a kitüntetéses doktoravatás feltételeit:

„1. Ezen kitüntetés kieszközlése iránt az illető kar indítványára az egyetem tanácsa tesz javaslatot a vallás. és közoktatásügyi Miniszternek. A kar indítványát saját kezdeményezésére, avagy kérvény alapján teheti meg (...).

2. Minden iskolai évben a budapesti egyetem összes karainak hallgatói közül legfeljebb csakis kettő, a többi egyetemek hallgatói közül pedig csak is egy-egy hozható ezen legfelsőbb kitüntetésre javaslatba.

3. Ezen javaslatnak megtételénél csakis azok az erkölcsi magaviselet tekintetében is teljesen kifogástalan doktorjelöltek veendőek figyelembe, akik úgy gimnáziumi, mint egyetemi tanulmányaikat általában jeles eredménnyel végezték be és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges összes szigorlatokat is mind kitüntetéssel tették le.

(...)

6. A javaslatok megtételénél az egyes karok arányos váltakozás[á]ra lehetőleg figyelemmel kell lenni.”^[10]

2. Sub auspiciis Gubernatoris doktorok az Erzsébet Tudományegyetemen

Az Erzsébet Tudományegyetemen az első *sub auspiciis Gubernatoris* avatás viszonylag későn, 1929-ben volt. 1946-ig összesen hét hallgatót (három jogász-, három bölcsész- és egy orvostanhallgatót) avattak kitüntetéses doktorrá.

1929. [Lajos Iván](#) [1] (jog)

1931. [Hajdu Anna Helga](#) [2] (bölcsész) – az ország első női kitüntetéses doktora.

1932. [Losonczy István László](#) [3] (jog)

1937. [Lotz János](#) [4] (bölcsész), ifj. Petróczy Zoltán (orvos), Tenk Béla (bölcsész)

1940. Szilléry Péter (jog)

Lajos Iván, az ETE első kitüntetéses doktorának mellszobra az MTA PAB kertjében (a kép forrása: [link](#) [5])

A pályázati kiírást általában áprilisban függesztették ki a karokon, jelentkezni a következő tanév elejéig lehetett, de a kari tanács is ajánlhatott jelöltet. 1928-ig nem volt olyan hallgató, akit az egyetem felterjeszthetett volna, s később is előfordult egy-egy év, amikor senkit sem jelöltek. Erre hivatkozva azonban rendszeresen terjesztettek fel egy-egy évben több jelöltet is. A szabályrendelet szerint Péccsett évente csak egy hallgatót avathattak volna kitüntetéses doktorrá, azonban a jelöltek kiválósága és amiatt, hogy a budapesti tudományegyetem rendszeresen túllépte a „keretszámot”, 1936-ban négy jelöltet is felterjesztettek. Koszó János, a bölcsészkar nyilvános rendes tanára így magyarázta a másodikként jelölt, Lotz János kérelmének támogatását: *„Doktori értekezése olyan a szokásos nívón jóval felülemelkedő, önálló gondolkodást és ilyen fiatal korban ritka széleskörű olvasottságot eláruló, hogy ezzel is csak kimagaslik a legjobb hallgatók soraiból is. Egyénisége, múltja, föllépése mind olyanok, hogy semmikép szégyent nem vallunk vele. Én, ki inkább szkeptikus vagyok hasonló kérdésekben, merem azt állítani, hogy hamarosan tudományunk egyik büszkesége lesz (...).”* [11] A többes jelölést részben a kormányzó is elfogadta, 1937 februárjában egyszerre három pécsi jelölt kitüntetéses avatására is sor került.

Meghívó (PTE EL VIII. 101. b. 65. d. 557-1936/37.)

Hét esetben fordult elő, hogy a jelölt nem kapott jogot a kitüntetéses avatásra, ez elsősorban abból adódott, hogy az egyetem megpróbálta „rugalmasan” értelmezni a feltételeket. A miniszteri rendelet 3. pontjában szereplő „általában” kifejezést ugyanis a karok gyakran úgy értelmezték, hogy a gimnáziumi osztályzatok „túlnyomó része”, de nem feltétlenül az összes legyen jeles. Az ilyen kari törekvéseket azonban gyakran már az Egyetemi Tanács, de legkésőbb a vallás- és közoktatási miniszter „elgáncsolta”. A VKM 1934-ben igyekezett eloszlatni az értelmezési problémákat: úgy határozott, hogy az „általában” kifejezés helyes értelmezése az, hogy a jelöltnek a gimnázium valamennyi osztályában valamennyi tantárgyból jeles eredménnyel kell rendelkeznie, *„esetleg az ének és torna kivételével”*. [12]

Hajdu Anna Helga, az ország első női sub auspiciis Gubernatoris doktorának oklevele (PTE EL VIII. 101. b. 43. d. 602-1931/32.)

3. A „nyolcadik” kitüntetéses doktor

Az ETE minden valószínűség szerint nyolc kitüntetéses doktort is avathatott volna, ezt azonban végül az ügyintézés elhúzódása akadályozta meg. 1937 májusában a jogi kar Bacsó László jogszigorlót javasolta kitüntetésre, aki a feltételeknek mindenben megfelelt. Az Egyetemi Tanács 1937 júliusában terjesztette fel javaslatát, de a minisztériumtól több mint egy évig nem érkezett válasz. Mivel szinte folyamatosan úgy tűnt, hogy az engedély „küszöbön van”, Bacsó halasztotta avatását, ám 1938. szeptember 28-án elhunyt. A jogi kar 1938 decemberében azzal a kéréssel fordult az Egyetemi Tanácshoz, hogy élve azzal a jogával, hogy elhunyt, de az előírt követelményeknek mindenben

eleget tevő személyt is doktorrá avasson, adományozzon Bacsónak utólag doktori címet: „Ez a kitűnő volt hallgatónk, aki, ha nem terjesztjük fel sub auspiciis avatásra, már 1937 májusában jogi doktor lehetett volna, ezen felterjesztés és az elintézés késedelme következtében nem volt felavatva, sem a jogi, sem az államtudományok doktorává, amikor a halál elszóltotta az élők sorából; holott mindkét doktori fok elnyeréséhez szükséges összes kellékeknek már jó ideje birtokában volt. Nemcsak sub auspiciis, de egyszerűen sem avathattuk sem a jogi, sem az államtudományok doktorává. Gyászjelentése egy egyszerű »jogszigorló«-ról szól, s fejfája távolról sem tünteti fel, milyen nagy képzettségű hallgatónk veszett el benne. (...) Ezért kérjük a Tekintetes Tanácsot, hogy ennek a tudomány fiatal halottjának emlékét, akit sub auspiciis Gubernatoris, a legkitüntetőbb módon kellett volna doktorrá avatnunk, legalább egyszerűen az államtudományok doktorává avathassuk és erről az elhunyt hozzátartozóit értesíthessük. (...) A doktorrá avatás csak nyilvános kijelentése és elismerése a felavatott munkásságának és tudományos képzettségének. Ezért nem látjuk akadályát, sőt szükségét érezzük annak, hogy ezt az elismerést a nyilvánosság előtt annak a halottnak is megadjuk, aki erre mindenkép és a legteljesebben rászolgált, de azt életében a Gondviselés rendelkezése folytán elnyeri már nem volt képes.”^[13] Az Egyetemi Tanács elfogadta az előterjesztést, de véleményezésre felterjesztette a VKM-hez: „A kérés jogos és méltányos. Nevezett nem saját hibájából maradt el az avatástól. Ha valaki, ő, ki sub. ausp. avatás is méltó volt, megérdemli ezt a címet, melyért megszolgált életében.”^[14] A minisztérium válasza azonban - sajnálatos módon - nem található az iratanyagban, s Bacsó László neve a jog- és államtudományi doktorok albumában sem szerepel.

*

A pécsi kitüntetéses doktoravatások történetéről szóló sorozatunk második részében az ünnepélyes avatás ceremóniáját mutatjuk be.

A képeket Ruprech Judit készítette.

Polyák Petra

[1] A kitüntetéses doktoravatások történeti háttérét elsősorban a következő tanulmányok alapján ismertetjük: Kántor Sándorné: A debreceni kitüntetéses doktoravatások története (1912-2012). *Gerundium* 2013. (4. évf.) 1-2. szám 109-132. Elérhető az interneten: [link](#) [6] [2014.08.21.], a továbbiakban: Kántor 2013; Hamza Gábor - Hoffman István: Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei publicae, különös tekintettel a magyar és osztrák jogászokra. Történelmi és aktuális áttekintés. *Magyar Tudomány* 2014. július (10. évf.) 849-853. Elérhető az interneten: [link](#) [7] [2014.08.21.], a továbbiakban: Hamza-Hoffman 2014.

[2] Kántor 2013. 110.

[3] Hamza - Hoffman 2014.

[4] Papp József: *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest, 1982. 29. (a továbbiakban Papp 1982.)

[5] Kántor 2003. 110.

[6] Kántor 2013. 110., Hamza-Hoffman 2014.

[7] Egy gyémántokkal ékesített ún. királygyűrű fotóját közli: Kántor 2013. 112.

[8] Kántor 2013. 111., 113.

[9] PTE EL VIII. 101. a. ETE 1921/22. tanévi VIII. rendes tanácsulása, 1922. április 26., 14. pont.

[10] PTE EL VIII. 101. b. 53. d. 1233-1933/34. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszternek 1922. évi június hó 24-én 80.160/1922. szám alatt kelt rendelete.

[11] PTE EL VIII. 101. b. 65. d. 557-1936/37. Ifj. Petrőczy István oh-nak, Tenk Béla és Lotz János bh-nak sub auspiciis Gubernatoris doktoravatása tb. leirat.

[12] PTE EL VIII. 101. a. ETE 1934/35. tanévi II. rendes tanácsülése, 1934. október 25. 1. pont.

[13] PTE EL VIII. 101. b. 64. d. 647-1938/39. Néhai Bacsó László jogszigorló államtudományi doktoravatása iránti előterjesztés.

[14] PTE EL VIII. 101. a. ETE 1938/39. tanévi IV. rendes tanácsülése, 1938. december 21., 16. pont.

Forrás webcím: <https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok>

Hivatkozások

[1] <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=12364> [2] <http://nevpont.hu/view.php?id=9542> [3] [http://hu.wikipedia.org/wiki/Losonczy_Istv%C3%A1n_\(jog%C3%A1sz\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Losonczy_Istv%C3%A1n_(jog%C3%A1sz)) [4] http://hu.wikipedia.org/wiki/Lotz_J%C3%A1nos [5] http://mult-kor.hu/20101101_elhurcolva_es_elhurcolva_lajos_ivan_profeciaja_1939ben_ [6] http://gerundium.lib.unideb.hu/index.php?oldal=aktualisszam&folyoirat_szam=4 [7] <http://www.matud.iif.hu/2014/07/10.htm>